

Michaela Hashemi, *Karel Račín – nedoceněný barokní autor*, Brno 2005, ss. 111.

Czeski barok literacki nie doczekał się do tej pory obiektywnej syntezy – mimo żywego obecnie zainteresowania badaczy, które zaświadcza Bibliografia recenzowanej tu książki Michaeli Hashemi *Karel Račín – nedoceněný barokní autor*. Wiąże się to zapewne z faktem, że proces odkrywania literackiej spuścizny tej epoki nadal trwa.

Swoją monografią czeska literaturoznawczyni M. Hashemi dołączyła do grona eksploratorów doby, która długo pozostawała na marginesie zainteresowań badawczych; od końca XVIII wieku po lata trzydzieste XX wieku w refleksji historycznoliterackiej czeski barok funkcjonował jako czas upadku języka i literatury czeskiej. Polemiczne względem takiej percepcji prace badawcze przeprowadzone przede wszystkim przez Josefa Vašičę, Zdenka Kalistę i Václava Černego w latach trzydziestych ubiegłego wieku, zaproponowały zupełnie nowe podejście do czeskiego piśmiennictwa „dziwnej epoki”. Mniej więcej w połowie lat czterdziestych XX wieku jednak względy polityczne skierowały myśl literaturoznawczą ku ustaleniom wcześniejszym.

Po wydarzeniach „Praskiej Wiosny”, na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku, rozpoczął się proces stopniowej rehabilitacji czeskiego baroku literackiego. Część prac z lat trzydziestych o niezwykle istotnym dla czeskiej barokologii znaczeniu mogła zostać opublikowana. Milan Kopecký i Zdeňka Tichá edytowali wybory z dzieł czeskiej literatury barokowej. Badania na szerszą skalę zostały jednak podjęte dopiero na początku transformacji politycznej, ekonomicznej i kulturalnej po czzechosłowackiej „aksamitnej rewolucji”. Aktywnie i owocnie w prace te zaangażował się wspomniany tu już Milan Kopecký. Natomiast wśród najbardziej znaczących barokologów nowej generacji wymienimy, godząc się z Michaelą Hashemi, Alexandra Sticha i badaczy z tzw. kręgu Alexandra Sticha oraz Miloša Sládka, Libora Pavere, Eduarda Petrů i Jana Malurę (s.18–21). Również Michaela Hashemi monografią o Račínie oraz wieloma artykułami tematycznymi i pracami edytorskimi (s. 17–18) zapewnia sobie szacowne miejsce między wyżej wymienionymi.

Czeska badaczka w swojej ponadstronicowej rozprawie przedmiotem badań czyni homiletyczną twórczość nieznanego, tudzież raczej, jak sugeruje tytuł, niedocenianego czeskiego autora Karela Račina.

W pierwszym rozdziale książki Hashemi zwięźle, co nie znaczy, że niegruntownie, przedstawia stan badań nad czeskim barokiem, skrupulatnie odnotowując zwłaszcza sądy na temat czeskiej homiletyki barokowej. Wskazuje opracowania szczególnie – jej zdaniem – wartościowe, ustosunkowuje się polemicznie wobec niektórych prac badawczych, nierzadko korygując zawarte w nich poglądy oraz zabiera głos w dyskusji toczącej się w czeskim (i nie tylko) środowisku naukowym wokół jakości współczesnej pracy naukowej. Autorka zachowuje przy tym obiektywizm i wykazuje się szacunkiem dla dorobku zarówno swoich poprzedników, jak i badaczy równoległe z nią zgłębiających czeską literaturę barokową.

Część analityczną rozprawy poprzedza rzetelnie przygotowana, porządkująca rozproszone do tej pory informacje o rodzinie Račínów, biografia Karela Račina oraz zarys jego dokonań literackich w świetle dotyczących tychże dokonań uwag badaczy literatury i krytyków literackich.

Zasadnicza część rozprawy poświęcona jest analizie czterech zbiorów kazań Karela Račina. Układ rozdziałów podlega kluczowi chronologicznemu. Jako pierwszy zatem badaniu został poddany zbiór, który powstał najwcześniej, czyli *Duchovní zasnoubení*, po nim następują odpowiednio: *Čtyry živlové*, *Operae ecclesiasticae* i *Sněm nebeský*.

Ambicją autorki jest oszacowanie wartości i znaczenia homiletycznej twórczości Račina poprzez objaśnienie barokowej poetyki jego dzieł w analogii do utworów innych homiletyków jemu współczesnych, ze świadomym wskazaniem na „rzemieślniczą konstrukcję” tychże dzieł (s. 5). Sporządzona w III rozdziale wnikliwa charakterystyka pierwszego z analizowanych homiliarzy pozwoliła autorce ustalić cechy typowe dla poetyki barokowego twórcy. Typowe, bo powtarzające się w różnych wariantach i z różną częstotliwością w pozostałych trzech spisach, co udowadnia przeprowadzona w IV, V i VI rozdziale analiza.

Dowiadujemy się zatem, że określnikiem twórczości Račina jest specyficzny rodzaj przedmowy z wykorzystaniem motywów herbowych, przejawy pojmanego w barokowy sposób patriotyzmu, apologetycznego przede wszystkim języka ojczystego (zwłaszcza w odniesieniu do *Operae ecclesiasticae*), „montażowa” technika pracy (szczególnie w *Čtyry živlové*), porównanie jako podstawowy środek stylistyczny (przede wszystkim w *Duchovní zasnoubení*) (s. 98). Dla poetyki poddanych oglądowi utworów typowa jest według badaczki „preferencja symboliki [...], polisemantyczny charakter wszystkich jego [Račina] środków artystycznych służących niezmiennej idei i wreszcie wypracowany mówiony charakter tekstu z wyraźnymi środkami kontaktu [...]” (s. 98, przekł. M.M.).

Za dominujące w twórczości barokowego homiletyka Hashemi uznaje motywy biblijne, związane z kultem maryjnym i kultem świętych (résumé badawcze w VI rozdziale) oraz motywy mistyczno-erotyczne (zwłaszcza III rozdział) i sensualistyczne (IV rozdział). Badaczka zwraca również uwagę na obecność (przede wszystkim w *Operae ecclesiasticae*) motywów socjalnych, które mają świadczyć o wrażliwości Račina na nierówności klasowe.

Kontrasty pomiędzy interesującymi ją dziełami badaczka dostrzega zwłaszcza na płaszczyźnie stylistycznej. I tak pod względem stylu po wnikliwej analizie najwyżej ocenia dwa pierwsze z analizowanych homiliarzy; *Sněm nebeský* określa jako stylistycznie najuboższy, natomiast *Operae ecclesiasticae* stawia na miejscu drugim.

Hashemi, przytaczając przekonujące argumenty, dokonuje również hierarchii dzieł pod względem stopnia ich przynależności do homiletycznej linii literatury szczytowej fazy czeskiego baroku, dając tu pierwszeństwo utworowi *Čtyry živlové* (badaczka równoważy nieco pozytywną opinię o dziele, przypominając o jego słabej czytelniczej recepcji, tłumaczonej jednak przez nią właśnie ekskluzywnym filozoficznym i artystycznym).

W Podsumowaniu autorka rozprawy określa wagę twórczości Račina w szerokim kontekście literackim. Szczególną wartość z literaturoznawczego punktu widzenia ma tu wskazywana i podkreślana przez Hashemi paralela typologiczna pomiędzy homiliarzem *Čtyry živlové* a *Májem* K.H.Máchy (szerzej przedstawiona w rozdziale IV).

Warto też podkreślić, że w IV rozdziale Hashemi wprowadza opozycyjny do funkcjonującego terminu tzw. barokowego pesymizmu termin barokowego optymizmu, trafnie dowodząc jego zasadności podstawowymi ideami o „podległości diabła Bogu, ideową i kompozycyjną przewagą bieguna odpuszczenia nad biegunem zatracenia oraz zaakcentowaną ideą pokuty jako przedsięwzięcia zbawienia” (s. 101, przekł. M.M.).

Dążenie do zrównoważonych osądów przedstawianego materiału, w połączeniu z badawczym obiektywizmem, erudycją badaczki, logiką wywodu i klarownością języka, pozytywnie cechuje przeprowadzony w omawianej tu rozprawie dyskurs. Hashemi wyczerpująco omawia problematykę dzieł Karela Račina, który, dzięki jej staraniom, z dużym prawdopodobieństwem zostanie doceniony jako barokowy autor. I to zdaje się stanowić największą wartość książki Michaeli Hashemi. Pozostaje mieć nadzieję, że czeska literaturoznawczyni nie poprzestanie w swojej misji eksplorowania i popularyzowania czeskiego baroku literackiego.

Manuela Maciołek

Libor Martinek, *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*, Opava: Slezská univerzita v Opavě 2006, ss. 354.

Autor studium *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920* stawia sobie za cel zapewnienie białych miejsc na mapie powojennej literatury polskiej powstałej na Śląsku Cieszyńskim. Jak podkreśla w *Uwagach odautorskich*, w centrum zainteresowania znajdują się głównie te problemy, którym dotychczasowi badacze nie poświęcali zbytnej uwagi oraz te, które zostały tylko zasygnalizowane bądź nawet zainicjowane, ale nie doczekały się wnikliwszego opracowania.